

บทที่ 2

ปัญหาการศึกษาของสังคมศาสตร์กระแสหลัก¹⁾ เกี่ยวกับรัฐ, การพัฒนา และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ

การศึกษาสังคมศาสตร์แบบกระแสหลัก (Mainstream Social Sciences) หรือสังคมศาสตร์ตามแบบแผนที่สอนกันในสถาบันการศึกษาชั้นสูงในโลกทุนนิยมทั่วโลกและในโลกที่สาม ได้ถูกครอบงำด้วยอุดมการณ์แบบเสรีนิยมมาโดยตลอด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา สภาพดังกล่าวเป็นที่ทำให้เกิดทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ที่เน้นการมองด้านเดียว และแยกการศึกษาปัญหาสังคมแต่ละด้านออกไปในลักษณะการแบ่งงานกันทำ เป็นสาขาวิชาต่าง ๆ เช่น รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ ดังนั้นวิทยา มนุษยวิทยา ฯลฯ ปัญหาที่ตามมาก็คือ ทฤษฎีและการศึกษาในลักษณะนี้ไม่อ้างอิงหรือรับประทานภาระการณ์ทางสังคมอย่างได้ผลนัก ทั้งนี้เพราะในโลกแห่งความเป็นจริง ปรากฏการณ์ทางสังคมแต่ละครั้งที่เกิดขึ้นมักมีลักษณะหลายมิติโดยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยหลายด้านที่เกี่ยวข้องกัน และมีผลกระทบต่อกัน ดังนั้นการศึกษาสังคมในลักษณะข้ามสาขาวิชาจึงกลายเป็นสิ่งที่จำเป็นและเพียงพออย่างยิ่งในปัจจุบัน

ความคิดแบบเสรีนิยม (Liberalism) เป็นความคิดที่มีรากฐานมาจากความเชื่อในเรื่องบุจเจียนนิยม (Individualism), 个体主义 (Individualism), 个体主义 (Individualism), ความสำคัญของระบบตลาดเสรี และรัฐบาลหรือการปกครองที่มีอำนาจจำกัด (Greenberg, 1983 : 41) ถึงแม้ว่าความคิดแบบเสรีนิยมจะมีความแตกต่างกันไป และมีความหมายคุณเครื่องญี่ปุ่น แต่ความคิดหรืออุดมการณ์แบบเสรีนิยมนี้มีอิทธิพลอย่างสูงทั้งทั้งทางตรงและทางอ้อมต่อทฤษฎี ขอบข่าย และปรัชญาในการศึกษาด้านสังคมศาสตร์เกือบทุกแห่ง ทุกมุม เราอาจจะสังเกตถึงอิทธิพลเช่นว่านี้ได้จากลักษณะของแนวความคิดหลักหรือพาราไดม์ที่ครอบงำการศึกษาในแต่ละด้านมาเป็นเวลากว่า 100 ปี ไม่ว่าจะในแง่ของ การศึกษาเกี่ยวกับรัฐ การพัฒนา และความสัมพันธ์ระหว่างประเทศก็เช่นเดียวกัน อิทธิพลของความคิดแบบเสรีนิยมได้แทรกอยู่อย่างเห็นได้ชัด ภาวะเช่นนี้ก่อให้เกิดข้อจำกัดและหักดงที่คับแคบในการศึกษา ปัญหาดังกล่าวจะเห็นได้จากการครอบงำของแนวความคิดเรื่องกลุ่มทางการเมือง หรือพหุนิยม (Pluralism) ที่มีด้วยการศึกษาเกี่ยวกับรัฐ อิทธิพลของทฤษฎีการท่องเที่ยวนิยม (Modernization) ต่อการศึกษาด้านการพัฒนา และการแบ่งแยกการเมืองระหว่างประเทศออกจากเศรษฐกิจระหว่างประเทศอย่างค่อนข้างเด็ดขาด

รัฐกับการศึกษาแนวพหุนิยม

การศึกษาปรากรูปการณ์ทางการเมืองของนักสังคมศาสตร์ตะวันตก ส่วนใหญ่ได้ถูกครอบงำด้วยการบุกความคิดหรือด้วยแบบพหุนิยม (Pluralist Model) มาโดยดีลด (Andrains 1970 : 109, Playford, 1971 : 364) ในด้านที่เกี่ยวกับกิจการของรัฐและความคิดทางการเมือง ค่าว่า พหุนิยมอาจจะถูกใช้ในหลายความหมาย เช่น หมายถึงการจัดระเบียบสถาบันโดยวิธีเดียว หรือเดียวเพื่อให้เกิดการกระจายอำนาจและการเข้ามีส่วนร่วมในการใช้อำนาจในการปกครองหรือหมายถึงการแยกต่างในด้านความคิดให้กับวิธีการจัดระเบียบทางการเมืองดังกล่าว หรืออาจจะใช้เรียกแนวการศึกษาเพื่อการเมืองแนวหนึ่งก็ได้ ดังนั้น พหุนิยมหรือพหุนิยมทางการเมือง (political pluralism) จึงเป็นปรากรูปการณ์ทางประวัติศาสตร์อย่างหนึ่ง เป็นความเชื่อในเชิงปักสถานชนิดหนึ่ง และเป็นวิธีการวิเคราะห์ประเภทหนึ่งในเวลาเดียวกัน (Kariel, 1968 : 164) ถ้าพิจารณาพหุนิยมในความหมายของวิธีจัดระเบียบสถาบันทางการเมืองและในความหมายของความเชื่อเกี่ยวกับวิธีการแบบนี้ พหุนิยมก็คือ ความเชื่อที่ว่า ค่านิยมแบบประชาธิปไตยนั้นจะยืนยงอยู่ได้ในระบบที่มีกลุ่มชนชั้นนำอยู่หลักกลุ่มแข่งขันกันอยู่ กลุ่มชนชั้นนำเหล่านี้กำหนดนโยบายสาธารณะ โดยอาศัยกระบวนการการต่อรองและการประนีประนอม การตัดสินใจเลือกของประชาชนในการเลือกตั้ง และการเข้ามาสู่อำนาจของชนชั้นนำรุ่นใหม่ ก่ออยู่ในกระบวนการการดังกล่าว (Dye and Zeigler, 1978 : 10) นี่คือความเชื่อหรืออุดมการณ์ที่เรียกว่า ประชาธิปไตยพหุนิยม (Pluralist Democracy) หรือที่ Dahl (1971 : 8) เรียกว่า การปกครองโดยคนหลายกลุ่ม (Polyarchy) นั้นเอง แต่ถ้าหากพิจารณาในแง่ที่เป็นวิธีการศึกษาด้านรัฐศาสตร์ พหุนิยมก็เป็นแนวการศึกษาแนวสำคัญในทางรัฐศาสตร์ ซึ่งมองการเมืองในแง่ที่เป็นกระบวนการการปฏิสัมพันธ์อย่างหนึ่งที่ประชาชนทั้งหลายที่เกี่ยวข้องมีส่วนก่อให้เกิดผลกระทบด้วยทางของนโยบายของรัฐ (Apter, 1981 : 293) ด้วยเหตุที่แนวการวิเคราะห์แบบพหุนิยมมุ่งอธิบายถึงการเข้ามีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบายของรัฐโดยวิธีทางของกลุ่มผลประโยชน์เป็นหลัก แนวการศึกษาแบบนี้จึงถูกมองว่าเป็นทฤษฎีกลุ่ม (group theory) ที่สร้างขึ้นมาใหม่ ทฤษฎีหนึ่ง (Garson, 1978 : 91) อีกด้วย

อย่างไรก็ตาม ไม่ว่าพหุนิยมจะถูกมองในแง่ใด ในด้านของพหุนิยมนั้นมีลักษณะที่ส่อให้เห็นสภาพที่มีศูนย์กลางแห่งอำนาจอยู่มากน้อย อ่อนอำนาจในสังคมจะจัดการโดย ไม่กระฉูกตัวอยู่ในเมืองของชนชั้น บุคคล องค์การ หรือกลุ่มชนชั้นนำก่อตุ้มให้ก่อตุ้มหนึ่งโดยเฉพาะ (Chasin and Chasin, 1974 : 20) ในแต่ละศูนย์กลางแห่งอำนาจหรือแต่ละกลุ่มก็จะประกอบขึ้นด้วยบุคคลจำนวนมากที่รวมตัวกันและวงหาผลประโยชน์ที่มีอยู่ร่วมกัน โดยการใช้อิทธิพลบีบบังคับและจูงใจผู้กำหนดนโยบายของรัฐ รวมทั้งการต่อรองและประนีประนอมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ นโยบายของรัฐจึง

เป็นผลที่เกิดจากปฏิสัมพันธ์ดังกล่าว สภาพอย่างนี้น่องที่เป็นความเชื่อหรืออุดมการณ์และแนวทางการศึกษาการเมืองแบบพหุนิยม ซึ่งพร้อมถ่ายทอดในสังคมตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสหรัฐอเมริกา

ความคิดแบบพหุนิยมได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจากความคิดเสรีนิยมด้านการเมืองและด้านเศรษฐกิจ ความคิดเสรีนิยมทางการเมืองที่ให้ความสำคัญแก่สิทธิของบุคคลเช่น Locke และ Rousseau กับความคิดเสรีนิยมทางเศรษฐกิจ ซึ่งเห็นว่าการปล่อยให้บุคคลเข้าสู่กระบวนการทางการเมือง เช่น Smith เป็นต้นมา ความคิดเสรีนิยมทั้งสองด้านนี้ เป็นรากฐานสำคัญของความคิดแบบพหุนิยม (Carnoy, 1984 : Chapter 2) ความคิดแบบพหุนิยมเริ่มก่อตัวขึ้นในช่วงก่อนสมัยโอลิมปิกครั้งที่ 1 โดยความพยายามของบัญญัชานที่จะพัฒนาสภានทางการเมือง ซึ่งปกป้องสิทธิของบุคคลเช่นมาอิกครั้งหนึ่ง หลังจากที่มันได้ถูกโภรมลงไปด้วยผลการทบทวนการแบ่งงานกันทำในระบบอุตสาหกรรม และจากการใช้อำนาจแบบยักย้ายถ่ายเทของรัฐที่ไม่ได้เป็นตัวแทนของปวงชน สภาพเศรษฐกิจและการเมืองแบบนี้ทำให้ประชาชนแต่ละคนสูญเสียความเป็นตัวของตัวเองตามธรรมชาติไป อย่างไรก็ต้องมาจากลักษณะบุคคลเช่นสุดโต่งนั้น มีอันตรายพอ ๆ กับลักษณะรัฐนิยม (statism) ซึ่งรัฐมีอำนาจลั่นทั่น ทั้งการเกิดบุคคลเช่นนี้อย่างสุดขั้วนั้น ในบันปลายก็จะซักจูงให้เกิดรัฐเผด็จการขึ้นมาอีก ดังนั้นพหุนิยมซึ่งเน้นบทบาททางการเมืองของกลุ่มต่าง ๆ จึงเป็นทางออกซึ่งคาดว่าจะพิทักษ์สิทธิของประชาชนและประโยชน์ของสังคมได้ดีที่สุด เพราะกลุ่มหรือสมาคมต่าง ๆ นั้นนอกจากจะเป็นโครงสร้างไม่ให้รัฐใช้อำนาจกดหัวประชาชน ยังเป็นตัวที่สร้างความรู้สึกปรับผิดชอบต่อชุมชนให้แก่ประชาชนอีกด้วย (Kariel, 1968 : 164) ด้วยเหตุนี้เอง ประชาธิปไตยตะวันตกโดยเฉพาะอย่างยิ่งประชาธิปไตยแบบอเมริกา จึงถูกครอบงำด้วยความคิดแบบพหุนิยมมาจนปัจจุบัน

ในการศึกษาการเมือง แนวการศึกษาแบบพหุนิยมได้เสนอแนวความคิดซึ่งอาจจะสรุปสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้ (Lively, 1978 : 188-190)

ประการแรก ความคิดแบบพหุนิยมมองสังคมว่าเป็นอาณาบริเวณที่มีผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและขั้ดแย้งกันอยู่ ทั้งนี้ เพาะกายการแบ่งงานกันทำมากขึ้นในสังคมอุตสาหกรรมทำให้ผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ แสวงขอมาเห็นชัดมากขึ้น และทำให้กลุ่มเหล่านี้มีการจัดองค์กรและมีความรู้สึกขึ้น อันเป็นผลให้สามารถเรียกร้องผลประโยชน์ได้มากขึ้นตามลำดับ

ประการที่สอง ตัวแบบพหุนิยมเห็นว่า ในการกำหนดนโยบายของรัฐนั้น ผลประโยชน์ต่าง ๆ

มีเหตุผลที่ควรรับฟัง และนำเสนอมาพิจารณา แม้ว่าในความเป็นจริง การรับฟังข้อเรียกร้องของทุกกลุ่มจะเป็นไปไม่ได้ แต่ข้อเรียกร้องเพื่อผลประโยชน์ที่ชอบธรรมควรจะมีการรับฟัง

ประการที่สาม ตามทัศนะแบบพหุนิยมนั้น ผลประโยชน์ทั้งหลายของคนแต่ละคนที่สังกัดอยู่ในกลุ่มต่าง ๆ ย่อมจะมีขนาดและปริมาณมากไปกว่า ผลประโยชน์ที่คนแต่ละคนมีอยู่ร่วมกันกับสมาชิกคนอื่น ๆ ของสังคม ด้วยเหตุที่ผลประโยชน์ที่คนแต่ละคนต้องการนั้นมีมากกว่าผลประโยชน์ที่เข้าได้รับในฐานะของสมาชิกสังคมคนหนึ่ง ดังนั้นผลประโยชน์ร่วมที่ทุกคนมีอยู่กันน่าจะได้แก่ การดำรงไว้ซึ่งระบบที่ทำให้คนแต่ละคนสามารถแสวงหาและปกป้องผลประโยชน์ของตนได้มากที่สุดนั่นเอง

ประการที่สี่ แนวการศึกษาแบบนี้ชี้ว่า ถึงแม้การเข้าแทรกแซงของรัฐ ไม่จำเป็นต้องนำไปสู่การบุคคล化และเปลี่ยนแปลงที่ทางรัฐต้องการ แต่การแทรกแซงดังกล่าวมักจะแก้ปัญหาขัดแย้งได้ และจะเป็นอย่างนี้มากขึ้น ทั้งนี้ เมื่อสังคมมีความซับซ้อนและเพิ่มพากันมากขึ้น รัฐจึงต้องเข้ามายังในและจัดการกับปัญหาแทนเอกชนมากขึ้น และรัฐทำอย่างนี้ได้ เพราะมีทรัพยากรบุคคลและวัสดุอุปกรณ์ที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก

ประการที่ห้า ด้วยแบบพหุนิยมเห็นว่า การแทรกแซงของรัฐดังกล่าวนั้นควรจะบุ่งทำให้เกิดการประนีประนอมผลประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการขัดแย้งขั้นข้อเรียกร้องระหว่างกลุ่มต่าง ๆ หรือเป็นข้อเรียกร้องที่กลุ่มผลประโยชน์ยืนต่อรัฐบาลก็ตาม ดังนั้นหน้าที่หลักของรัฐบาลจึงได้แก่ การประนีประนอมและการสร้างความพอใจให้แก่ทุกกลุ่ม โดยการช่วยให้การต่อรองระหว่างกลุ่มเป็นไปด้วยดี อันจะทำให้กลุ่มทั้งหลายบรรลุข้อตกลงที่ทำให้ทุกฝ่ายพอใจหรือทำให้นิยามของรัฐกำหนดโดยมาในลักษณะที่มีคุณภาพระหว่างข้อเรียกร้องของแต่ละฝ่าย

ประการสุดท้าย ด้วยแบบนี้ทัศนะว่า รัฐบาลน่าจะทำหน้าที่ประนีประนอมของแต่ละฝ่ายได้ดีที่สุด ถ้าทุกกลุ่มมีวิธีการผลักดันรัฐบาลที่ใช้ได้ผล เนื่องจากอำนาจในสังคมกระจายอยู่ในมือกลุ่มต่าง ๆ กลุ่มต่าง ๆ ก็จะมีโอกาสเข้าไปผลักดันนโยบายของรัฐ หากมีช่องทางที่เปิดให้ เช่นการเลือกตั้ง การลงบิ๊บ ฯลฯ ผลที่ตามมาก็คือรัฐจะประนีประนอมและตอบสนองความต้องการของกลุ่มต่าง ๆ ได้ดี

ทัศนะแบบนี้ เมื่อนำมาใช้ศึกษาบทบาทของรัฐและนโยบายของรัฐในการเศรษฐกิจการเมือง ทำให้เกิดการมองรัฐในแง่สถาบันที่เป็นกลาง มีหน้าที่ประนีประนอมขัดแย้งของคนกลุ่มต่าง ๆ ที่มีผลประโยชน์ขัดกัน รวมทั้งกำหนดนโยบายที่ตอบสนองความต้องการของทุกกลุ่ม โดยการสร้างคุณภาพระหว่างผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ รัฐในทัศนะแบบพหุนิยมจึงมีสภาพเหมือนกับตลาด

การเมือง ที่ค่อยยกลั่นกรองข้อเรียกร้องและผลประโยชน์ของกลุ่มต่าง ๆ ซึ่งแข่งขันกันอยู่ (Chilcote, 1981 : 194) มองในอีกแง่หนึ่ง รัฐก็เป็นชั้นนายหัวทางการเมือง (political broker) ที่รักษาความเป็นอิสระในตัวเอง (autonomy) โดยการถ่วงดึงคุณภาพกลุ่มต่าง ๆ อยู่ (Whitt, 1979 : 83) ประเด็นสำคัญที่นำเสนอใจเกี่ยวกับสภาพของรัฐในทศวรรษของพหุนิยมคือการทำไม่ก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยต่อรัฐบาลและผลักดันนโยบายของรัฐ Dahl (1967 : 373) นักรัฐศาสตร์แนวพหุนิยมคนสำคัญได้ชี้ให้เห็นว่าเป็นพาระรัฐบาลมีอำนาจอิทธิพลสูงอย่างยิ่ง รัฐบาลจึงกลายเป็นเว้าหมายของการใช้อิทธิพลผลักดันอย่างเดียวไม่ได้ การใช้อิทธิพลต่อการทำงานของรัฐบาลได้ บ่อมหมายถึงการมีอิทธิพลต่อแนวทางการใช้อำนาจของรัฐ ต่อการทำให้สิ่งใดขอบด้วยกฎหมายหรือไม่ขอบด้วยกฎหมาย ต่อการแบ่งสรรผลประโยชน์แก่ผู้ที่รับประโยชน์ได้และจำกัดสิ่งของรัฐ แต่ทั้งนี้ก็ไม่ได้หมายความว่าในความเป็นจริง ทุกกลุ่มจะมีโอกาสเท่ากันในการใช้อิทธิพลต่อรัฐ ทั้งนี้พราะความแตกต่างในทรัพยากร ความเชี่ยวชาญ แรงจูงใจ รวมทั้งสถานการณ์ที่พัฒนาการและปรับปัจจัยของกลุ่มเช่นกัน อยู่ นอกจากนี้ยังเป็นพาระมีกลุ่มที่ตั้งใจใช้อิทธิพลต่อรัฐบาลอย่างจริงจังเพียงไม่กี่กลุ่ม (Dahl, 1967 : 386) อย่างไรก็ตาม ด้วยเหตุที่กลุ่มต่าง ๆ มีผลประโยชน์ไม่ตรงกัน และมีความสามารถในแต่ละด้านต่างกัน กลุ่มหนึ่งอาจจะมีข้อเสียด้านหนึ่ง แต่มีข้อดีอีกด้านหนึ่ง จึงทำให้แต่ละกลุ่มมีโอกาสใช้อิทธิพลต่อรัฐพอ ๆ กัน และในกรณีของบุคคล ด้วยเหตุที่คนแต่ละคนมักจะเป็นสมาชิกของหลายกลุ่ม ผลประโยชน์ได้เสียของคน เมื่อถูกเฉลี่ยแล้วก็ไม่ต่างกันนัก ผลที่ตามมาก็คืออำนาจและผลประโยชน์จะกระจายออกไปในกลุ่มต่าง ๆ อย่างค่อนข้างจะเท่าเทียมกัน

ในด้านของรัฐตามทัศนะแบบพหุนิยมนั้น จะประกอบขึ้นด้วยหน่วยงานและองค์กรต่าง ๆ มากมาย ซึ่งทำหน้าที่ตอบสนองต่อข้อเรียกร้องต่าง ๆ ข้อเรียกร้องเหล่านี้จะถูกคัดเลือกและกลั่นกรองโดยกระบวนการแข่งขันต่อรองทางเศรษฐกิจสังคมและการเมือง ที่มุ่งจะเข้าไปกำหนดแนวทางขององค์กรและหน่วยงานเหล่านั้น ในระดับสูงสุดของผู้มีอำนาจทางการเมือง จะมีผู้นำทางการเมือง และรัฐบุรุษทั้งหลาย ทำหน้าที่เป็นผู้รับรวม และประนีประนอมข้อเรียกร้องต่าง ๆ เหล่านั้น เพื่อกำหนดการตัดสินใจนโยบายมีผลบังคับใช้ ประเด็นปัญหาที่เข้ามาถึงขั้นพิจารณาตัดสินใจนั้นจริง ๆ แล้วมีจำนวนน้อย เพราะเฉพาะประเด็นที่เข้ากับกรอบเกณฑ์ที่ก่อให้เกิดความไม่สงบเรียบร้อยต่อรัฐบาล จึงจะมีอำนาจทางการเมือง ขึ้นมาได้ ก็ต้องแข่งขันภายใต้ขอบเขตทางการเมืองที่ขอบรวมกันนั้น ด้านของรัฐเองก็หาได้ประกอบขึ้นด้วยระบบราชการที่เป็นหนึ่งเดียว หากแต่เป็นหน่วยงานจำนวนมากที่มีอำนาจก้าวไกลกว่ากันอยู่ และค่างกันแข่งขันกันอย่างรุนแรง ทางการเมืองที่มีอำนาจก้าวไกลกว่ากันอยู่ หน่วยงานของระบบราชการเหล่านี้จะทำงานตอบสนองต่อหน่วยเหล่านี้ที่ควบคุมกันอยู่

หรือต่อกระบวนการประชาธิปไตย ด้านทางมั�ค่าเนินงานในทางที่จะเมิดต่อความบุติธรรม ความเสมอภาคและเสรีภาพ มันก็จะถูกบังคับให้เปลี่ยนแปลงการกระทำให้ได้ในระเบียง สำหรับชนชั้นต่าง ๆ ในทัศนะแบบพหุนิยมก็เป็นเพียงการรวมกลุ่มผลประโยชน์อย่างหนึ่งในสังคม ซึ่งอาจจะมีทรัพยากรทางการเมืองมากกว่ากลุ่มอื่น ๆ แต่อำนาจของชนชั้นก็ถูกถ่วงดุจด้วย โดยการใช้สิทธิในการเลือกตั้งของประชาชน โดยการรวมตัวของคนส่วนน้อยที่ปลูกติดมาชั้นมาต่อต้าน และบีบคั้นให้ผู้นำทางการเมืองต่อต้านชนชั้นดังกล่าวได้ (Alford, 1975 : 146-147)

ความคิดในลักษณะนี้ แทรกอยู่ในทฤษฎีทางสังคมศาสตร์ตะวันตกส่วนใหญ่ที่อธิบายถึงบทบาทและการทำงานที่ของรัฐในสังคม และความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับกลุ่มผู้ครองอำนาจทางเศรษฐกิจและสังคม ลักษณะการแฝงตัวของความคิดแบบพหุนิยมในทฤษฎีเหล่านี้ อาจจะเป็นไปอย่างชัดแจ้งหรือแฝงเร้นก็ได้ กรณีที่เห็นได้อย่างชัดแจ้งก็คือ ทฤษฎีการเมืองสมัยใหม่ เช่น ทฤษฎีเกี่ยวกับกลุ่ม มติชน และการวิเคราะห์ระบบการเมือง เป็นต้น อันที่จริงทัศนะแบบนี้ ได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากนักสังคมศาสตร์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งนักสังคมวิทยาบางกลุ่มมาตั้งแต่คริสต์ศักราช 1950 นักสังคมวิทยาเหล่านี้เห็นว่า ในความเป็นจริงอำนาจในสังคมหาได้กระจายอยู่ตามกลุ่มต่าง ๆ แต่อย่างใด หากแต่ตอกยูในเงื่อนไขของชนชั้นนำจำนวนน้อยเท่านั้น ด้วยเช่น ก็ถูกควบคุมโดยชนชั้นนำดังกล่าว งานในท่านองนี้ได้แก่ Power Elite ของ C. Wright Mill และ Community Power Structure ของ Hunter ถึงแม้ว่าความคิดแบบพหุนิยมจะถูกวิพากษ์วิจารณ์จากนักสังคมวิทยาที่ยึดถือตัวแบบชนชั้นนำ (Elitism) อย่างรุนแรงก็ตาม แต่ก็หาได้ทำให้อิทธิพลของแนวความคิดแบบนี้ลดน้อยถอยลงไปแต่อย่างใด

การศึกษาบทบาทของรัฐ ตามตัวแบบพหุนิยมได้รับการวิพากษ์วิจารณ์จากหลายฝ่ายในหลายประเทศ ประเด็นหลักในการวิพากษ์วิจารณ์ดังกล่าว อาจจะแบ่งได้ 2 ประเด็น ประเด็นแรก ก็คือ แนวความคิดเกี่ยวกับดุลอำนาจของกลุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคมและประเด็นที่สองก็คือ ทัศนะที่เห็นว่ารัฐเป็นกลางและมีสภาพเหมือนกับกรรมการในเกมส์การแข่งขันทางการเมือง ระหว่างกลุ่มต่าง ๆ (ดู Playford, 1971)

ในประเด็นแรก สภาพของสังคมการเมืองที่กลุ่มต่าง ๆ แข่งขันกันอย่างเท่าเทียมกันเพื่อใช้อิทธิพลต่อการทำงานของรัฐบาล และกลุ่มทั้งหลายมีอำนาจที่จะตอบโต้กันได้ (Countervailing power) ตามทัศนะแบบพหุนิยมนั้น นอกจากจะเป็นการมองสังคมการเมืองแบบภาพนิ่งไม่สนใจความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงอำนาจของกลุ่มรวมทั้งการเกิดขึ้นและการสถาปัตยตัวของกลุ่มต่าง ๆ แล้ว ยังมองว่ามีความเป็นจริงในเรื่องอำนาจการต่อรองที่สังคมเปิดโอกาสให้มีการต่อรองกัน ในขณะที่ บทบาทแรงงานซึ่งเป็นตัวแทนคนจำนวนมากมีอำนาจในการเรียกร้องต่อรองกับรัฐและกับกลุ่ม

นายทุนอย่างจำกัด กฤษณะทุนซึ่งเป็นตัวแทนคนจำนวนน้อยมีอำนาจเรียกร้องอย่างไม่จำกัด รวมทั้งมีบทบาทอย่างกว้างขวางในการกำหนดนโยบายและกิจกรรมในการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ ซึ่งมีผลกระทบต่อคนกثุ่มอื่นด้วย นอกจากนี้ ตัวแบบพหุนิยมยังมองข้ามผลประโยชน์ของกทุ่มเล็ก ๆ ที่ถูกทำลายด้วยกทุ่มที่มีอำนาจมากกว่า รวมทั้งไม่เคยดึงข้อสังสัยว่า คนส่วนใหญ่ หรือคนบางกลุ่มที่ไม่ได้มีการรวมตัวเป็นกทุ่มผลประโยชน์ จะถูกเอารัดเอาเปรียบจากกทุ่มที่มีอำนาจ ทั้งนี้ เพราะคนเหล่านี้ไม่มีทรัพยากรามากพอที่จะรวมตัวกันใช้อิทธิพลต่อการตัดสินใจของรัฐบาลอย่างได้ผล (Playford, 1971 : 365-367 : Nobbs, 1983 : 346) ถึงแม้ทางด้านพหุนิยมบางขั้น อาจจะยอมรับว่าอำนาจในการต่อรองของแต่ละกทุ่มอาจจะไม่เท่าเทียมกัน แต่งานในแนวทางพหุนิยม ไม่เคยสนใจว่าอะไรคือที่มาของความไม่เท่าเทียมดังกล่าวอย่างจริงจัง (Alford, 1975 : 151)

Andrain (1970 : 113-115) ชี้ให้เห็นว่าสาระสำคัญของตัวแบบพหุนิยมเกี่ยวกับการกระจายอำนาจ และบทบาทของกทุ่มในสังคมการเมือง ค่อนข้างจะขัดกับสิ่งที่เกิดขึ้นจริง ด้วยตัวอย่างเช่น ตัวแบบพหุนิยมตั้งสมบูรณ์ไว้ว่า คนส่วนใหญ่จะสังกัดอยู่หลายกทุ่มและรับรู้ความคิดเห็นจากหลายฝ่าย แต่จากการสำรวจกลับพบว่าในสหราชอาณาจักร อิตาลี เยอรมันตะวันตก และอังกฤษ คนส่วนใหญ่จะเป็นสมาชิกกทุ่มผลประโยชน์พิเศษกทุ่มเดียว และในสหราชอาณาจักรอย่างละ 43% ไม่ได้สังกัดกทุ่มผลประโยชน์ใดเลย นอกจากนี้ ตัวแบบพหุนิยมยังสนับสนุนห่วงการมีอำนาจที่จะจัดการภาระทั่วไป กับการแบ่งแยกหน้าที่ตามความเชี่ยวชาญ (Functional specialization) ทั้งนี้พระการเกิดคนหลายกทุ่มทำหน้าที่ ต่างกันไปตามลักษณะการแบ่งงานกันทำในสังคมอุดมสังคมไม่ได้หมายความว่ากทุ่มคนเหล่านี้เป็นตัวแทนของคนทุกคนในสังคม หรือคนกทุ่มตั้งกล่าวจะมีอำนาจ แต่ออำนาจอาจจะกระจายตัวอยู่ในมือของคนจำนวนน้อยที่มีความรั่วray และสถานภาพสูงก็ได้ และจากการสำรวจ ในรัฐวิธีแกน พบร่วมรายและคนมีการศึกษาไม่ต้องการให้กทุ่มผลประโยชน์มีโอกาสเท่าเทียมกัน พวกเขายังเห็นว่ากทุ่มผลประโยชน์จากภาคธุรกิจ เท่านั้นที่ควรจะมีบทบาทสำคัญในวิถีชีวิৎทาง การเมือง

ในประเด็นที่สอง ทัศนะของพหุนิยมที่เห็นว่ารัฐหรอรัฐบาลนั้นเป็นกลางและ coy ทำหน้าที่ตรวจสอบและจัดระเบียบการแบ่งขั้นกันระหว่างกทุ่มผลประโยชน์ต่าง ๆ ในสังคม เพื่อไม่ให้กทุ่มใดกทุ่มหนึ่งมีอำนาจครอบงำเหนือสังคมและใช้อำนาจไปในทางที่ไม่ถูกต้องนั้น ได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์ว่าไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง ทั้งนี้ เพราะ รัฐบาลไม่ได้เป็นกลางและจะเข้าข้างกทุ่มคนที่มีความรั่วray สถานภาพสูงมากกว่ากทุ่มคนที่ยากจนและสถานภาพต่ำ ทั้งนี้จะกระทำการโดยการเลือกปฏิบัติ Stones (1980) ชี้ให้เห็นว่าความไม่เสมอภาคทางเศรษฐกิจและสังคมนำไปสู่ความไม่เท่าเทียมในบริการที่ได้รับจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ ข้อเรียกร้องของกทุ่มคนที่มีสถานภาพทาง

เศรษฐกิจและสังคมสูง จะได้รับการตอบสนองจากเจ้าหน้าที่และกลุ่มของรัฐดีกว่าคนที่มีสถานภาพต่างๆ ไม่ว่าพากเบจะใช้อิทธิพลต่อเจ้าหน้าที่เหล่านี้โดยตรงหรือไม่ก็ตาม กลุ่มผลประโยชน์ที่มีทรัพยากรมากนั้น ไม่เพียงแต่จะสามารถใช้ทรัพยากรในรูปแบบต่างครอบคลุมกลุ่มของรัฐได้เท่านั้น ในหลายกรณีความต้องการของคนกลุ่มนี้ได้รับการตอบสนองจากรัฐโดยไม่ต้องเรียกร้องอย่างชัดเจ้งด้วยสาเหตุ คนกลุ่มนี้ได้รับการเอาใจจากรัฐและกลุ่มของรัฐเพื่อประสานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมที่เขามีอยู่นั้นเอง ลักษณะนี้คือสิ่งที่ Stones เรียกว่าอำนาจที่เกิดจากระบบ (Systemic power)

นอกจากนี้ ตัวแบบพหุนิยมยังมองข้ามความจริงที่ว่า ตัวรัฐเองไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล เจ้าหน้าที่ของรัฐและนักการเมือง ต่างก็มีผลประโยชน์ของตนเองที่จะต้องปกป้องและแสวงหา ดังนั้น รัฐจึงไม่อาจจะเป็นกลางได้ รัฐยอมจะเข้าข้างกลุ่มคนหรือชนชั้นที่ให้ผลประโยชน์ต่อรัฐมากกว่า กลุ่มคนที่มีความสำคัญต่อรัฐน้อย กลุ่มนายทุนที่บริจาคมินสันบันธุ์นพรัตน์รัฐบาลยอมจะได้รับผลประโยชน์จากนโยบายทางเศรษฐกิจของรัฐบาลมากกว่าคนทั่วไปเป็นธรรมชาติ มองในแง่จึงไม่แปลกที่รัฐมีแนวโน้มจะควบคุมกิจกรรมของกรรมการผู้ต้องพึงรัฐ มากกว่าที่จะควบคุมกิจกรรมของนักธุรกิจใหญ่ ซึ่งความสำเร็จของคนเหล่านี้มีผลโดยตรงต่อผลงานด้านเศรษฐกิจของรัฐในรูปการเพิ่มรายได้ประชาชาติหรือการจ้างงานเพิ่มขึ้น เป็นต้น

จากจุดอ่อนของตัวแบบพหุนิยมที่ใช้ในการศึกษารัฐนี้เอง ทำให้นักสังคมศาสตร์ที่สนใจในปัญหาด้านเศรษฐกิจจากการเมืองหลายกลุ่มได้พยายามพัฒนาทฤษฎีเกี่ยวกับรัฐและบทบาททางเศรษฐกิจจากการเมืองของรัฐขึ้นมา ทฤษฎีเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็นทฤษฎีแนวมาร์กซิสต์ หรือแนวอื่นต่างก็ยอมรับว่า รัฐไม่ได้เป็นกลางและคนกลุ่มต่างๆ มีอิทธิพลต่อรัฐและนโยบายของรัฐต่างกันไปตามลักษณะทรัพยากรที่คุณกลุ่มนั้นครอบครองอยู่ นั่นคือทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับรัฐที่เพิ่งเสนอออกมาใหม่นี้ต่างกับปฏิเสธตัวแบบพหุนิยมทั้งสิ้น ถึงแม้ว่าแต่ละทฤษฎีจะมีกรอบทฤษฎีต่างกันไปก็ตาม

การพัฒนา กับ การศึกษา แนว การ ทำ ให้ ทัน สมัย

นับแต่ครรษ. 1950 เป็นต้นมาจนถึงต้นครรษ. 1970 การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาในวงวิชาการตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ได้ถูกครอบคลุมด้วยทฤษฎีหรือแนวการศึกษาที่เรียกว่า “การทำให้ทันสมัย” (modernization) มาโดยตลอด ถึงแม้จะมีแนวการศึกษาแนวอื่น เช่น แนวมาร์กซิสต์ เป็นทางเลือกในการอธิบายกระบวนการพัฒนาของสังคม แต่แนวความคิดเหล่านั้นกลับไม่ได้รับการยอมรับมากนักในช่วงนั้น แนวการศึกษาแบบการทำให้ทันสมัยจึงเป็นสำนักสำคัญที่สุดในการอธิบายและตีความการพัฒนาอุด小编一起และ

การพัฒนาโดยทั่วไป การศึกษาในแนวเช่นว่ามีลักษณะเป็นความคิดทางสังคมและวิธีการมองปัญหาแบบตะวันตก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแบบอเมริกัน (Goldthorpe, 1984 : 132)

หากพิจารณา กันในมุมกว้าง การทำให้ทันสมัยก็คือ กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ทำให้สังคมซึ่งพัฒนาน้อยกว่ามีลักษณะเหมือนกับสังคมที่พัฒนามากกว่า (Lerner, 1968 : 386) แนวการศึกษาแบบนี้มองการพัฒนาของแต่ละสังคมในแง่ของการเปลี่ยนแปลงจากจุดเริ่มต้นคือ จากสภาพดั้งเดิมหรือสภาพก่อนมีอุตสาหกรรม (traditional or preindustrial condition) แล้วผ่านช่วงหัวเลี้ยวหัวต่อไปสู่สภาวะทันสมัย (modernity) กระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาในลักษณะนี้ มีผลกระทบต่อเนื่องแก่ทั้งสังคมและบุคคลแต่ละคนไปพร้อม ๆ กัน

การมองการพัฒนาของสังคมในลักษณะดังกล่าวของแนวการศึกษาแบบการทำให้ทันสมัย กล่าวได้ว่าเป็นผลมาจากการพัฒนาทางด้านวิชาการสังคมศาสตร์ของตะวันตกโดยตรง ยกเว้นสำคัญของแนวการศึกษาแบบการทำให้ทันสมัย ก็คือปรัชญาทฤษฎีเกี่ยวกับวิวัฒนาการของสังคม ซึ่งเดิมโถเข็มมาในศตวรรษที่ 19 ทฤษฎีเหล่านี้มุ่งจะอธิบายการเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยอาศัยวิธีการแบบวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ทฤษฎีเหล่านี้มีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างกฎทั่วไป เกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงในประวัติการณ์ทางสังคม ในลักษณะเดียวกับทฤษฎีวิวัฒนาการของ Darwin โดยทั่วไปทฤษฎีเหล่านี้มักจะอธิบายการพัฒนาของสังคมในแง่ของการเปลี่ยนแปลงแบบ ก้าวหน้าจากรูปแบบที่เป็นอยู่อย่างง่าย ๆ ไปเป็นรูปแบบที่ซับซ้อน โดยทั้งนี้จะดำเนินไปอย่าง ต่อเนื่องตามกระบวนการเจริญเติบโตและการแบ่งแยกความชำนาญเฉพาะด้านของสังคม (Hoogveld, 1983 : 106-107; Roxborough, 1979 : 13) ลักษณะความคิดแบบนี้จะเห็นได้จากการของบุคคลเช่น Spencer และ Durkheim ด้วยเหตุที่ทฤษฎีแบบนี้มองการเปลี่ยนแปลงสังคมในลักษณะการเดิบโต จากสังคมล้าหลังไปสู่สังคมที่ก้าวหน้า ทฤษฎีในลักษณะนี้จึงมักจะพยายามจำแนกลักษณะของ สังคมระหว่างจุดเริ่มต้นกับบันปลายของวิวัฒนาการของสังคม ทั้งนี้เพื่อชี้ให้เห็นว่าสังคมจะเปลี่ยน จากลักษณะหนึ่งไปสู่อีกลักษณะหนึ่ง ด้วย Spencer อธิบายในแง่การเปลี่ยนแปลงจาก สังคมที่มีลักษณะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน (homogeneous) ไปสู่สังคมที่มีลักษณะหลากหลาย (heterogeneous) หรือ Tonnies มองในแง่การเปลี่ยนแปลงจากลักษณะความสัมพันธ์แบบสมาคม (association) ไปสู่ลักษณะแบบองค์การ (organization) เป็นต้น

ลักษณะการมองการเปลี่ยนแปลงของสังคมในแง่ของกระบวนการสร้างความซับซ้อนขึ้น ในวิถีวิถีของมนุษย์ที่มีมาตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 นี้ ได้รับการสนับสนุนจากนักสังคมศาสตร์ในศตวรรษที่ 20 นักสังคมศาสตร์ในยุคนี้นั้นการอธิบายลักษณะของสังคมดังเดิม และสังคมสมัยใหม่ในรายละเอียดมากขึ้น เพื่อชี้ให้เห็นถึงลักษณะความแตกต่างกันอย่างชัดเจนระหว่างสังคมทั้ง 2 รูปแบบ

และสิ่งที่เป็นตัวชี้ถึงลักษณะการเปลี่ยนแปลงจากสภาพสังคมหนึ่งไปสู่อีกสังคมหนึ่ง การอธิบายกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสังคมมักจะเน้นการเปลี่ยนแปลงด้านวัตถุเป็นภูมิคุณ์ และไม่ได้น่า เอาประกายการณ์ทางประวัติศาสตร์มาช่วยในการอธิบาย เช่น มองการเปลี่ยนแปลงสังคมในแง่ ความสามารถในการปรับตัวทางเทคนิควิทยา (technological adaptability) หรือในแง่การจำแนก โครงสร้างหน้าที่ภายในสังคมออกจากกันอย่างชัดเจน เป็นต้น การมองการเปลี่ยนแปลงของสังคม แบบนี้ ในยุคหลังสงครามโลกครั้งที่สอง ก็คือ สิ่งที่เรียกว่าแนวการศึกษาแบบการทำให้กันสมัย นั่นเอง

ถึงแม่ทฤษฎีทั้งหลายที่มีการอธิบายความคิดแบบการทำให้กันสมัย จะมีความแตกต่างกันออกไป ไม่มากก็น้อย อันเกิดจากความผิดแยกกันในจุดเน้นหนัก โดยที่บางทฤษฎีอาจเน้นศึกษาถึงสภาพ หรือลักษณะของสังคมดั้งเดิมและสังคมที่กันสมัย ขณะที่บางทฤษฎีอาจเน้นมุ่งเสนอขั้นตอนในการ เปลี่ยนแปลงของสังคม แต่อย่างไรก็ตี ทฤษฎีทั้งหลายมีข้อสมมุติฐานร่วมกันก็คือว่า ลักษณะของการ พัฒนาซึ่งนักวิชาการบางคนเรียกว่า ด้วยแบบการพัฒนาแบบเสรีนิยม (Liberal Model of development) ด้วยแบบการพัฒนาดังกล่าวมีลักษณะดังต่อไปนี้ (Hermassi, 1978 : 240-241)

ประการแรก ทุกสังคมจะพัฒนาไปในเส้นทางเดียวเหมือนกันหมด ในช่วงทศวรรษ 1950 และ 1960 มีทฤษฎีหลายทฤษฎีพยายามชี้ให้เห็นว่าสังคมทุกสังคมจะเปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอน ด่าง ๆ เมื่อกัน ประเทคโนโลยีแล้วได้ผ่านขั้นตอนเหล่านี้มาแล้ว ส่วนประเทศกำลังพัฒนา ก็ กำลังดำเนินรอยตามอยู่ ด้วยอย่างของทฤษฎีการทำให้กันสมัยแบบนี้ก็คือ ทฤษฎีของ Rostow ที่พยายามอธิบายการพัฒนาของสังคมในแบบลำดับขั้นในความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ เขาเห็น ว่าขั้นตอนในการพัฒนาของทุกสังคมจะมี 5 ขั้นตอนคือ ขั้นสังคมแบบดั้งเดิม ขั้นที่เกิดสภาพที่เหมาะสม สำหรับการทะยานขึ้น (preconditions for take off) ขั้นทะยานขึ้น ขั้นที่ผลักดันไปสู่การเดินต่อไป เต็มที่ (drive to maturity) และ ขั้นที่มวลชนมีความอุดมสมบูรณ์ในการบริโภcy อย่างมาก (age of high mass consumption) แนวการศึกษาแบบการทำให้กันสมัยเชื่อว่า การพัฒนาเป็นกระบวนการ การเปลี่ยนแปลงตามลำดับขั้น สังคมแต่ละสังคมจะแตกต่างกันไปตามลำดับในช่วงของการพัฒนา สังคมที่พัฒนามากจะอยู่ในตำแหน่งที่สูงกว่าประเทศที่กำลังพัฒนา เพราะได้ผ่านขั้นตอนต่าง ๆ มา กากกว่า

ประการที่สอง ด้วยแบบการพัฒนาตามทัศนะการทำให้กันสมัยเห็นว่าการพัฒนานั้นจะมี ลักษณะการเปลี่ยนแปลงอย่างมีรูปแบบ มีลักษณะเป็นก่อรุ่นก่อน ไม่ใช่การเปลี่ยนแปลงด้านใด ด้านหนึ่งตามลำดับ ทั้งนี้การเปลี่ยนแปลงด้านหนึ่ง จะก่อให้เกิดผลกระทบให้อีกด้านหนึ่งหรือหลาย ด้านต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย ความคิดแบบนี้ก็คือการตั้งเกตพบร่ว่า สังคมที่พัฒนาแล้วเกือบทุก

สังคมไม่เพียงแต่จะมีการพัฒนาเศรษฐกิจในระดับสูง คล้ายคู่กันเท่ากัน หากแต่ยังมีสภาพอื่น ๆ เช่น ระบบค่า尼ย รูปแบบการปกครอง โครงสร้างชั้น และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในด้านต่าง ๆ ในลักษณะใกล้เคียงกันอีกด้วย แนวการศึกษาแบบนี้จึงตีความว่า การเปลี่ยนแปลงด้านหนึ่ง ย่อมก่อให้เกิดผลอีกด้านหนึ่งหรือหลายด้านในลักษณะเหมือนกันในทุกสังคม ดังนั้นการพัฒนาของสังคมด้อยพัฒนาทั้งหลายในอดีต อาทิเช่น อาฬาริกา และลาตินอเมริกา ตามทัศนะแบบนี้จึงเป็นการเปลี่ยนแปลงในสภาพสังคมทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม ซึ่งทำให้สังคมเหล่านี้มีสภาพต่าง ๆ เมื่อตนสังคมตะวันตกที่พัฒนามากกว่าทัศนะดังกล่าวมาข้างต้น สะท้อนออกมายังให้เห็นอย่างชัดเจน ในการประชุมทางวิชาการเกี่ยวกับญี่ปุ่นในปี 1960 ที่ประชุมครั้งนี้ได้เสนอข้อสรุปเกี่ยวกับเกณฑ์วัดการทำให้ทันสมัยไว้ถึง 8 ประการ โดยเห็นว่า สังคมที่ทันสมัยจะต้องมีลักษณะดังกล่าว ด้วยอย่างเช่น มีการพัฒนาด้วยเมือง (urbanization) มีการเข้าร่วมของประชาชนในทางเศรษฐกิจและการเมือง มีอัตราการรู้หนังสือสูง มีระบบสื่อสารที่เผยแพร่อย่างกว้างขวาง และมีสถาบันสังคมขนาดใหญ่ อาทิ รัฐบาล ระบบธุรกิจหรือระบบอุตสาหกรรมเกิดขึ้น เป็นต้น (Biggerstaff, 1976 : 148-149)

ประการที่สาม บรรดาทฤษฎีการทำให้ทันสมัยทั้งหลายมองสาเหตุเปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงในเมืองที่เป็นสิ่งที่มีอยู่ภายในสังคมเอง เช่น พยายามอธิบายความด้อยพัฒนาของสังคมในโลกที่สามว่า เกิดจากสภาพโครงสร้างสังคมหรือวัฒนธรรมที่ไม่เอื้อต่อการเปลี่ยนแปลง หรือเกิดจากการขาดลักษณะบางอย่างที่จำเป็นต่อการเปลี่ยนแปลง ดังนั้นหากสังคมใดจะพัฒนาไปได้ก็จะต้องกำจัดสภาพเช่นนี้ออกไปเสียก่อน หรือเสริมสร้างสิ่งที่จำเป็นต่อการพัฒนาขึ้นมาก่อน การที่สังคมจะพัฒนาหรือไม่จึงขึ้นอยู่กับด้วสังคมนั้นเอง หากใช้อุปสรรคหรือปัญหาที่เกิดจากภายนอก สังคมแต่อย่างใดไม่

ด้วยแบบในการพัฒนา ตามแนวการศึกษาแบบการทำให้ทันสมัยดังที่กล่าวมาข้างต้น ได้มีอิทธิพลครอบคลุมจากการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาในทางสังคมศาสตร์แบบทุกด้าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สาขาสังคมวิทยา รัฐศาสตร์ และเศรษฐศาสตร์ นักเศรษฐศาสตร์องค์ดีอีกท่าน一人 ว่า การพัฒนาเศรษฐกิจ ในรูปของการเจริญเติบโตของรายได้ต่อหัว และการเปลี่ยนแปลงในด้านเทคโนโลยี ด้านเศรษฐกิจ และด้านประชากรนั้น เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการการทำให้ทันสมัย (Easterline, 1968 : 395) ส่วนในทางรัฐศาสตร์นั้น เป็นที่รู้กันดีว่าทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองนั้นส่วนใหญ่มาจากกรณี จีนผู้เรียกทฤษฎีพัฒนาการทางการเมืองว่า ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยทางการเมือง (ดู Coleman, 1968) สำหรับในทางสังคมวิทยา ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยนับเป็นทฤษฎีหลักในการศึกษาด้านการ

เปลี่ยนแปลงและการพัฒนาสังคมโดยที่เดียว การศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาด้านต่าง ๆ ของประเทศ โลกที่สามในช่วงคราวรัช 1950 และ 1960 จึงถูกครอบคลุมโดยกระบวนการมองของทฤษฎีการทำให้ทันสมัยโดยสิ้นเชิง นอกจากนั้น แนวการศึกษาแบบนี้ยังมีอิทธิพลอย่างมากต่อการกำหนดแนวโน้มโดยภายในและบุคลาศาสตร์ในการพัฒนาของประเทศไทยเหล่านี้อีกด้วย

บรรดาทฤษฎีการทำให้ทันสมัยที่มีความแตกต่างในจุดเน้นหนักนั้น ถ้าพิจารณาจากทิศทางของทฤษฎีในการอธิบายการพัฒนาของสังคม เราอาจจะจำแนกออกมาได้ไม่เกินสี่ วิธีการแบ่งแบบนี้จะเห็นได้จากการจำแนกประเภททฤษฎีทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับการพัฒนาของ Frank (1972) เขามีทฤษฎีเกี่ยวกับการทำให้ทันสมัยออกเป็น 3 กลุ่ม ดังต่อไปนี้

กลุ่มแรกคือ ทฤษฎีที่เน้นช่องว่างระหว่างสังคมในแง่รูปแบบเชิงอุดมคติ (Ideal typical gap approach) ทฤษฎีในกลุ่มนี้จะเน้นอธิบายถึงความแตกต่างในด้านต่าง ๆ ระหว่างสังคมด้วยพัฒนา กับสังคมที่พัฒนาโดยใช้ตัวแบบในอุดมคติเป็นเกณฑ์ในการอธิบาย ทฤษฎีจำพวกนี้ อาจจะแบ่ง ต่อไปเป็น 2 ประเภทย่อย

ประเภทที่หนึ่ง คือ ทฤษฎีที่ใช้ตัวแปรในลักษณะแบบฉบับเป็นตัวอธิบาย (pattern variable approach) ทฤษฎีประเภทนี้จะเสนอลักษณะที่ตรงกันข้ามระหว่างสังคมด้วยเดิมกับสังคมสมัยใหม่ เพื่อชี้ถึงความแตกต่างในระดับการพัฒนาระหว่างสองสังคม ลักษณะดังกล่าวจะแสดงออกเป็นคำ 2 คำคู่กัน คำแรกจะเป็นสภาพของสังคมด้วยเดิม ส่วนคำหลังเป็นสภาพของสังคมสมัยใหม่ เช่น การได้สถานภาพมาโดยการเกิด (ascription) กับการได้สถานภาพด้วยความสามารถ (achievement) หรือการพิจารณาบุคคลในแง่ลักษณะเฉพาะ (particularistic) กับการพิจารณาในแง่ลักษณะทั่วไป (universalistic) เป็นต้น ทฤษฎีประเภทนี้ได้รับอิทธิพลโดยตรงจากความคิดของนักสังคมวิทยาชื่อ Parson รวมทั้งนักทฤษฎีวิฒนาการทางสังคมที่กล่าวถึงไปในตอนต้น

ประเภทที่สองได้แก่ ทฤษฎีมุ่งอธิบายในแง่ลำดับขั้นทางประวัติศาสตร์ (historical stage approach) ทฤษฎีประเภทนี้ เน้นศึกษาขั้นตอนต่าง ๆ ใน การพัฒนาจากสังคมด้วยเดิมไปสู่สังคมสมัยใหม่ ด้วยย่างที่ดีของทฤษฎีแบบนี้คือทฤษฎีลำดับขั้นของความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ (Stages of Economic Growth) ของ Rostow ซึ่งได้กล่าวถึงแล้วในข้างต้น

กลุ่มที่สองคือ ทฤษฎีที่อธิบายการพัฒนาในแง่ของการแฝงกระจายด้านวัฒนธรรมจากสังคมพัฒนาแล้วมาสู่สังคมที่ด้อยพัฒนา (Diffusionist approach) ไม่ว่าจะเป็นการกระจายด้านความรู้ ทักษะ การจัดองค์การ ค่านิยม หรือแม้กระทั่งเทคนิควิทยาต่าง ๆ ในทัศนะของกลุ่มนี้ การพัฒนาจะเกิดขึ้นได้ต้องมีการเผยแพร่และการยอมรับด้านวัฒนธรรมจากสังคมที่พัฒนามากกว่า ปัญหา

ความต้องพัฒนาที่มีอยู่ในประเทศไทยที่สามนั้นเกิดจากอุปสรรคหรือการต่อต้านไม่ยอมรับวัฒนธรรมที่เพิ่งเข้ามา ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยก่อนเม็คคัลล์จะเห็นได้ทั่วไปในงานของนักเศรษฐศาสตร์ เกี่ยวกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ที่เน้นการพัฒนาโดยการรับเอาทุน เทคนิควิทยา วิทยาการบริหารฯลฯ จากสังคมที่พัฒนาแล้ว มาใช้ในการพัฒนาประเทศไทย ความคิดแบบนี้จะเห็นได้จาก ทฤษฎีของนักเศรษฐศาสตร์ เช่น Bronfenbrenner, Meier และ Chenery เป็นต้น

กลุ่มสุดท้ายได้แก่ ทฤษฎีที่ใช้ปัจจัยทางจิตวิทยารัชบัยาณฑุการพัฒนาและไม่พัฒนาของ สังคม (psychological approach) ทฤษฎีแบบนี้ เห็นว่าบุคลิกภาพ ทัศนคติ และความเชื่อบางอย่างของ ผู้คนในสังคมด้อยพัฒนา เป็นอุปสรรคสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงในทางก้าวหน้าของสังคม งานใน ลักษณะนี้โดยส่วนใหญ่จะได้รับอิทธิพลจาก Weber ซึ่งพยายามชี้ให้เห็นว่าจริยธรรมและความ เชื่อแบบโปรเตสแตนต์นั้นมีส่วนหลักดันให้เกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจในสังคมตะวันตกที่นับถือ ศาสนาคริสตนิยมดังกล่าว รวมทั้งอิทธิพลจากงานของ Schumpeter เกี่ยวกับทัศนคติแบบผู้ ประกอบการ (entrepreneurship) ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ ทฤษฎีการทำให้ทันสมัย แบบนี้จะเห็นได้ชัดในงานเขียนของ Hagen และ McClelland

ในปลายคริสต์ศตวรรษ 1960 และต้นคริสต์ศตวรรษ 1970 แนวการศึกษาการพัฒนาแบบการทำให้ ทันสมัยได้ถูกวิพากษ์วิจารณ์และโภมตืออย่างรุนแรงจากนักวิชาการหลายฝ่าย โดยเฉพาะฝ่าย ทฤษฎีการพึ่งพา (dependency) และฝ่ายมาร์กซิสต์ ประเด็นหลัก ๆ ที่ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยได้ รับการพิจารณาอย่างกว้างขวางเห็นจะได้แก่ ประเด็นดังต่อไปนี้

ข้อวิพากษ์วิจารณ์ในประเด็นแรกคือ แนวการศึกษาแบบการทำให้ทันสมัยไม่เคยสนใจ ความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์ (Wallerstein, 1980 : 134) ซึ่งที่ทฤษฎีแนวนี้อธิบายจึงมักจะขัดกับ ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ สังคมที่เรียกว่าด้อยพัฒนาหลายสังคม เช่น จีน อินเดีย และอิหริปต์ มีลักษณะทางวัฒนธรรมหลายด้านพัฒนากว่าสังคมตะวันตกที่ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยอ้างว่าพัฒนา แล้ว และสังคมเหล่านี้เคยเป็นสังคมที่พัฒนาระดับสูงมาก่อนหน้าสังคมตะวันตกเสียอีก สังคมจีนและ สังคมอินเดียได้พัฒนาจนมีการจักระเบียนทางสังคมในระดับสูง ในช่วงที่สังคมตะวันตกหลายสังคม ยังอยู่ในขั้นสังคมดั้งเดิมอยู่

ประการที่สอง ข้อสมมุติฐานของแนวการศึกษาแบบการทำให้ทันสมัย ซึ่งเห็นว่าทุกสังคม จะต้องพัฒนาไปในแนวทางเดียวกันอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้นั้น เป็นข้อสมมุติฐานที่ไม่มีพื้นฐานด้าน ข้อเท็จจริงรับรองเพียงพอที่จะอ้างอย่างนั้นได้ (Roxborough, 1979 : 19) วิัฒนาการของสังคมไม่ จำเป็นต้องเหมือนกันและเป็นไปในแนวทางเดียวกันเสมอไป สังคมแต่ละสังคมด้วยเหตุที่มีสภาพ

ทางวัฒน ทางประวัติศาสตร์ และทางวัฒนธรรมต่างกันก็มีโอกาสจะพัฒนาในทิศทางที่ต่างกันไป ไม่มากก็น้อย

ประการที่สาม แนวการศึกษาแบบการทำให้ทันสมัยมักจะถือว่า กระบวนการเปลี่ยนแปลง หรือพัฒนาของสังคมเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นภายในแต่ละสังคม หากได้เกิดจากนัจจัยภายนอกไม่ หันหน้าพระ แนวการศึกษาแบบนี้ของสังคมในแง่ที่เป็นระบบบีด แล้วใช้สังคมบุโรพตະวันตกเป็นตัวแบบ (Roxborough, 1979 : 19) การพัฒนาในสังคมเช่นว่านี้ ถูเมื่อนว่าปัจจัยภายนอกสังคมจะมีบทบาทสูง กว่าปัจจัยภายนอก แต่ในการผิดตังกันข้างมาร์ชันการเปลี่ยนแปลงของสังคมทำสังพัฒนาในลักษณะอเมริกา อาฟริกา และเอเชีย เป็นผลจากนัจจัยภายนอกมากกว่าอย่างเห็นได้ชัด โดยเฉพาะอย่างยิ่งทั้งแต่ บุคคลที่มีการล่าอาณา尼ค โดยประเทศจักรวรรดินิยมบุโรพเป็นต้นมา ทิศทางในการเปลี่ยนแปลง ของประเทศเหล่านี้ ได้ถูกครอบงำโดยอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตกมาโดยตลอด Frank 1973 : 101) ได้ชี้ให้เห็นว่าประเทศด้อยพัฒนาอย่างมากในปัจจุบันมักจะเป็นประเทศที่ผูกพันอย่าง ใกล้ชิดกับประเทศศูนย์กลางของโลกในอดีต การเปลี่ยนแปลงในประเทศเหล่านี้มักจะได้รับอิทธิพล โดยตรงจากประเทศศูนย์กลางดังกล่าว เมื่อมองในแง่นี้จะเห็นได้ว่า ข้อสมมุติฐานของแนวการศึกษาแบบการทำให้ทันสมัย ขัดแย้งกับข้อเท็จจริงอย่างเห็นได้ชัด ในความเป็นจริงนี้การเปลี่ยนแปลงในทุกสังคมเป็นผลมาจากการปัจจัยทั้งภายนอกและภายใน แม้กระทั่งสังคมตะวันตกที่ทุษฎี การทำให้ทันสมัยใช้เป็นตัวแบบก็ตาม

ประการที่สี่ ทฤษฎีการทำให้ทันสมัยถูกวิจารณ์ว่ามีรากฐานความคิดจากความเชื่อในความเห็นอกว่างของวัฒนธรรมแบบตะวันตก (Western ethnocentrism) โดยหันนี้จะเห็นได้ว่าทฤษฎีการทำให้ทันสมัยส่วนใหญ่มักจะมองวัฒนธรรมของสังคมทำสังพัฒนาว่า เป็นอุปสรรคอย่างสำคัญต่อการพัฒนา ขณะเดียวกันก็ย้ำว่าวัฒนธรรมแบบตะวันตกนั้นด้อยอ่อน懦弱 ต่อการพัฒนาสังคม ทัศนะอย่างนี้ ได้รับการวิพากษ์และโต้แย้งอย่างรุนแรงจากนักมนุษยวิทยาว่าเป็นการคุกคามสุภาพก่อนที่จะมีการศึกษาอย่างจริงจัง (Goldthorpe, 1984 : 12) นอกจากนี้การใช้สังคมตะวันตกเป็นเป้าหมายในการพัฒนาของสังคมที่ต่อไปนี้บีดทุกภาค ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงในทิศทางอื่นที่อาจเกิดขึ้นได้ในอนาคต การมองการพัฒนาในแง่การพัฒนาให้เป็นแบบตะวันตก (Westernization) อย่างนี้จะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่อมนุษย์มีหนทางในการพัฒนาทางเดียวเท่านั้น (Mieuwenhuize, 1982 : 109)

การวิพากษ์วิจารณ์แนวการศึกษาการพัฒนาแบบการทำให้ทันสมัยดังกล่าวได้ดำเนินไป พร้อมกับการเสนอทฤษฎีและแนวการศึกษาใหม่ ๆ ในการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่นักวิชาการที่ต่อต้านวิธีการศึกษาสังคมศาสตร์กระแสหลักทั้งหลาย ไม่ว่าจะเป็นพากนาร์กซิสต์หรือไม่ใช่นาร์กซิสต์ นับแต่คราวราช 1970 เป็นต้นมา ทฤษฎีเหล่านี้ได้รับความสนใจ

อย่างมาก ขณะเดียวกันก็ทำให้ทฤษฎีการทำให้สมัยทั้งหลายค่อย ๆ เสื่อมความนิยมลงไปในหมู่นักวิชาการตะวันตก

เศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศกับการเมืองระหว่างประเทศและเศรษฐกิจระหว่างประเทศ

การศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ (international political economy) ซึ่งก่อตัวขึ้นตั้งแต่คราวราช 1970 เป็นต้นมา นั้น แท้จริงอาจจะกล่าวได้ว่าเกิดจากความพยายามที่จะรวมเอาริชชาการ 2 ด้านที่แยกออกจากกันอย่างเด็ดขาดมาไว้ด้วยกัน ทั้งนี้เพื่อปรับปรุงการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองระดับโลกให้เข้าใจและรับต้านมิ่งขึ้น วิชาการสองด้านดังกล่าวคือ การเมืองระหว่างประเทศกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศนั้นเอง ในขั้นเดิมวิชาการทั้งสองด้านนี้ แทบจะไม่มีอะไรเกี่ยวข้องกันโดยตรง ทั้งนี้เพราะการศึกษาสังคมศาสตร์แบบกระแสหลักถือว่า การเมืองระหว่างประเทศกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศเป็นกิจกรรมที่สามารถแยกออกจากกันได้ ดังนั้น การศึกษาด้านการเมืองระหว่างประเทศจึงเป็นการกิจของนักรัฐศาสตร์ ส่วนการศึกษา เกี่ยวกับเศรษฐกิจระหว่างประเทศจึงเป็นงานของนักเศรษฐศาสตร์โดยที่แต่ละฝ่ายก็แทบจะไม่ รู้จักหรือสนใจงานของอีกฝ่ายหนึ่งแต่อย่างใด

ในการพัฒนาวิชาการเมืองระหว่างประเทศนั้น เป็นที่ทราบกันดีอยู่ว่าได้ถูกครอบงำด้วยแนว การศึกษาที่เรียกว่า สัจنيยมทางการเมือง (political realism) มาเป็นเวลานาน (Hanson, 1978 : 667) การศึกษาแบบสัจنيยมทางการเมืองได้มีอิทธิพลอย่างมากต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศและการเมืองระหว่างประเทศในประเทศไทยในช่วงระหว่างทศวรรษ 1940 ถึง 1960 การศึกษาแนวโน้มสังคมและเป็นเชิงปัจจุบัน (normative) และมุ่งแสวงหาข้อเสนอแนะด้านนโยบายด้านประเทศไทยเป็นหลัก ทฤษฎีการเมืองระหว่างประเทศแบบสัจنيยมมักจะพัฒนาขึ้นมา จากประสบการณ์ทางด้านประวัติศาสตร์ โดยทั่วไปทฤษฎีแบบนี้จะเน้นปัญหาความมั่นคงของชาติและความสัมพันธ์ในแง่อำนาจระหว่างรัฐต่าง ๆ เป็นสำคัญ (Dougherty and Pfaltgraff, 1971 : 65) ด้วยเหตุนี้การศึกษาการเมืองหรือความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในทศวรรษของแนวการศึกษา ดังกล่าว จึงมักจะเน้นศึกษาถึงความขัดแย้งระหว่างประเทศต่าง ๆ ที่มุ่งจะปกป้องผลประโยชน์ของชาติดิน และในขณะเดียวกันก็เข้าไปครอบงำชาติอื่น ๆ ด้วย ประเด็นเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและคุณภาพ แห่งอำนาจจึงเป็นสิ่งที่ศึกษาภักดีโดยทั่วไป อันที่จริงแล้ววิธีการศึกษาแบบสัจنيยมนี้ก็จะสะท้อน ถึงสภาพการณ์ทางการเมืองของโลกในช่วงระหว่างและภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่มีการขัด แย้งในแง่อำนาจระหว่างรัฐต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด วิธีการแบบนี้ยังให้คำอธิบายที่สมเหตุสมผล

เกี่ยวกับความขัดแย้งระหว่างสหรัฐอเมริกากับสหภาพโซเวียตในช่วงสงครามเย็น ก่อให้เกิดการณ์ระหว่างประเทศตอนนั้น ดูจะสอดคล้องกับแนวคิดของวิธีการศึกษาแบบนี้ได้เป็นอย่างดี ดังนั้นจึงไม่น่าแปลกใจที่การศึกษาแนวสัจنيยมได้ครอบงำการศึกษาด้านการเมืองระหว่างประเทศอยู่ในขณะนี้

ทางด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศก็เช่นเดียวกับการศึกษาเศรษฐศาสตร์ด้านอื่น ได้ก่อให้เกิดความคิดเรื่องนิยมทางเศรษฐกิจมาตั้งแต่ระบบทุนนิยมถูกยกไประบบเศรษฐกิจโลก ความคิดแบบนี้เห็นว่ากิจกรรมทางด้านเศรษฐกิจที่ดำเนินอยู่ระหว่างรัฐต่าง ๆ เป็นไปอย่างสงบเรียบร้อย ในทัศนะแบบนี้นิยม สภาพการณ์ดังกล่าว จะนำไปสู่ความอยู่ดีกินดี ของโลกทั้งโลก ความเจริญเติบโตของเศรษฐกิจระหว่างประเทศและผลประโยชน์ร่วมกันแก่ทุกรัฐ เป็นภัยตั้งกล่าวจะบรรลุได้โดยอาศัยเพียงกลไกของระบบตลาด และระบบการค้าเสรีเท่านั้น ทั้งนี้ เพราะกลไกเช่นว่าจะทำให้เศรษฐกิจของโลกปรับตัวได้ด้วยตนเองและสร้างดุลยภาพที่เคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงรื้นมาได้ ด้วยเหตุนี้เอง การเข้าแทรกแซงของรัฐในด้านเศรษฐกิจจึงเป็นสิ่งที่ไม่จำเป็นและไม่พึงพาทานา นอกจากนี้ความคิดแบบนี้นิยม ยังเห็นว่าความขัดแย้งด้านผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจระหว่างประเทศนั้นไม่ใช่เรื่องใหญ่ และสามารถขจัดออกໄไปได้ เพราะความสัมพันธ์ด้านเศรษฐกิจระหว่างรัฐต่าง ๆ ปอมจะก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันแก่ทุกฝ่ายเสมอ (Blake and Walters, 1976 : 6-10; Gilpin, 1975 : 26-33) ทฤษฎีและการสอนในการศึกษาด้านเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ โดยทั่วไปจะพัฒนาขึ้นมาจากฐานความคิดแบบนี้ทั้งสิ้น

เป็นที่น่าสังเกตว่าการศึกษาการเมืองระหว่างประเทศกับเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ที่กล่าวถึงมาแล้วต่างก็มีข้อสมบูรณ์มากกับสภาพสังคมโลกที่แตกต่างกันโดยสิ้นเชิง โลกในทัศนะของวิชาการเมืองระหว่างประเทศที่ถูกครอบงำโดยแนวการศึกษาแบบสัจنيยมเป็นโลกที่เต็มไปด้วย สังคมและความขัดแย้งของผลประโยชน์ระหว่างรัฐต่าง ๆ ในทางตรงกันข้ามโลกในความเห็นของเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศที่พัฒนาขึ้นในการอบรมความคิดทุนนิยมเสรีกิจลับเป็นโลกแห่ง สันติภาพและความสงบสุข แม้วิชาการทั้ง 2 ด้านที่เกี่ยวข้องกันนี้จะมีความคิดแตกต่างกันอย่างนوا กับตาก็ตาม บัญชาความขัดแย้งทางด้านวิชาการระหว่างสองวิชาดังกล่าวก็หาได้เกิดขึ้นแต่อย่างใด ทั้งนี้เป็นผลมาจากการความคิดเกี่ยวกับการแบ่งงานกันทำนั้นเอง ที่ทำให้ต่างฝ่ายต่างพัฒนาทฤษฎี ไปในทิศทางของตนเอง โดยแทนจะไม่สนใจต่อ กันและกันเลย จนเป็นเหตุให้วิชาการ 2 ด้านมี ลักษณะเหมือนกับอยู่คนละโลก ทางด้านเศรษฐศาสตร์ก็ไม่เกี่ยวข้องกับเรื่องการเมือง เพราะเศรษฐศาสตร์แบบนี้นิยมถือว่าเรื่องการเมืองเป็นสิ่งที่มีอยู่แล้วอย่างนั้นซึ่งอยู่นอกขอบเขตของ เศรษฐศาสตร์และไม่ได้มีผลกระทบโดยตรงต่อปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจ ด้านการเมือง

ระหว่างประเทศแบบสัจنيยมก็ไม่ได้ความสำคัญแก่เรื่องเศรษฐกิจมากนัก โดยถือว่าเป็นเพียงปัจจัยอย่างหนึ่งที่สร้างอ่อนน้ำใจให้แก่ประเทศ สภาพอย่างนี้เห็นได้ชัดว่าแต่ละสาขาต่างก็สร้างโลกของตนเองขึ้นคู่ขนานกันไป โดยไม่ยอมหันมามองหรือร่วมมือกัน โลกของห้องสองสาขาวิชาดังกล่าวนี้ค่าแรงอยู่ได้ราบรื่นเท่าที่สภาพแวดล้อมทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลกยังคงสอดคล้องกับความเชื่อพื้นฐานที่แต่ละสาขาวิชายังคงถืออยู่ ในกรณีของวิชาการเมืองระหว่างประเทศก็คือสภาพสังคมรวมยังที่มีการเผชิญหน้าระหว่าง 2 ค่าย สำหรับกรณีของวิชาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ก็คือระบบการค้าแบบเสรี สภาพแวดล้อมเช่นนี้ค่าแรงอยู่จนถึงทศวรรษ 1960 หลังจากนั้นทุกอย่างก็เปลี่ยนแปลงไปในทิศทางที่ขัดแย้งกับความเชื่อที่ห้องสองวิชายังคงถืออยู่

การเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองระดับโลกหลายประการที่เกิดขึ้นในทศวรรษ 1970 ได้ท้าทายแนวความคิดแบบสัจنيยมและแนวความคิดเสริมยืนชี้กรอบนำการศึกษาการเมืองระหว่างประเทศและเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ตามลำดับ การสัมสุดของสังคมรวมยังระหว่างมหาอำนาจ 2 ค่าย และการล้มเหลวของข้อตกลงเบรตตันวูด (Brettonwood Agreement) เป็นเหตุการณ์สำคัญที่สั่นคลอนข้อสมมุติฐานและความเชื่อที่มีพื้นฐานของแนวความคิดของทั้งสอง และเป็นผลให้ห้องนักเรียนเศรษฐศาสตร์และนักเศรษฐศาสตร์เริ่มมองหาแนวความคิดใหม่ ๆ ที่จะมาอธิบายปรากฏการณ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจของโลก ห้องนี้เพราะเหตุการณ์ห้องซึ่งให้นักวิชาการพวนกันได้ตระหนักรู้ ไม่ใช่การเมืองระหว่างประเทศนั้น การอธิบายในแบบเดิมยังอ่อนน้ำใจและการขัดแย้งในรูปสังคมอย่างเดียวไม่เพียงพอและไม่ใช่เศรษฐกิจระหว่างประเทศ การประกอบกิจกรรมทางเศรษฐกิจโดยการแข่งขันกันอย่างเสรีหากใช้สิ่งที่จริงยังยืนแต่อย่างใด

การเปลี่ยนแปลงสภาพแวดล้อมระหว่างประเทศในช่วงนี้หมายกรณี "ได้ทำให้ประเด็นปัญหาด้านเศรษฐกิจระหว่างประเทศถูกยกเป็นเรื่องการเมืองระดับโลกขึ้นมา และทำให้ปัญหาเศรษฐกิจกับปัญหาทางการเมืองกล้ายเป็นสิ่งที่แยกออกจากกันไม่ได้ การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญได้แก่การขัดแย้งด้านเศรษฐกิจและการค้าระหว่างประเทศพัฒนาแล้ว วิกฤตการณ์น้ำมัน ปัญหาการขาดดุลยการชำระเงินของสหรัฐอเมริกาและของประเทศด้อยพัฒนา ปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมกับประเทศโลกที่สาม หรือที่มักเรียกว่าปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศทางเหนือกับประเทศทางใต้ (North-South relations) ปัญหาเกี่ยวกับอิทธิพลของบรรษัทข้ามชาติ การเติบโตขององค์การเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ เช่น ตลาดร่วมยุโรป บทบาทของประเทศพัฒนาอุตสาหกรรมใหม่ (Newly Industrializing Countries) เช่น ไต้หวัน เกาหลี และสิงคโปร์ ฯลฯ (Jones, 1981 : Spero, 1981 : 3-4) ประเด็นเหล่านี้เป็นเรื่องเศรษฐกิจที่เกี่ยวข้องกับการเมืองอย่างสูง ไม่ใช่เรื่องการเมืองหรือเศรษฐกิจเพียงด้านใดด้านหนึ่งเพียงอย่างเดียว ห้องยังเป็น

ประเด็นของความขัดแย้งที่ขัดกับความเชื่อของแนวคิดเสรีนิยมอย่างชัดแจ้ง กรอบความคิดของวิชาการเมืองระหว่างประเทศและเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศ ที่มีอยู่ก็ไม่อ่าจะให้คำอธิบายที่น่าพอใจได้ นโยบายกิตตันด้านการค้า (protectionist policy) ที่ประเทศพัฒนาแล้วนำมายืดใช้ก็ได้ทำให้ความคิดเรื่องการค้าเสรีเป็นเรื่องไร้สาระ ซึ่งว่างในการพัฒนาการระหว่างประเทศอุตสาหกรรมกับประเทศโลกที่สามที่ขยายกว้างออกไปเรื่อยๆ ทำให้ความคิดที่ว่าการพัฒนาแบบทุนนิยมเสรี จะก่อให้เกิดผลประโยชน์ร่วมกันแก่ทุกรัฐนั้น เป็นสิ่งที่น่าหัวเราะ อำนาจและอธิปไตยของรัฐแค่ละรัฐเองก็ถูกห้ามโดยอำนาจและกิจกรรมของบรรดาบรรษัทข้ามชาตินาดใหญ่ ปรากฏการณ์เหล่านี้แท้ที่จริงแล้วเป็นปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองอยู่ในด้านของมันเอง สภาพที่เศรษฐกิจกับการเมืองผูกพันกันอย่างใกล้ชิดนี้เอง ทำให้การศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศเกิดขึ้นมาอีกรังหนึ่ง (Jones, 1981 : 245-246) ในอังกฤษ นักวิชาการเช่น Strange (1970) เริ่มตั้งข้อสงสัยต่อความสามารถของวิชาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศในการอธิบายปรากฏการณ์ทางเศรษฐกิจการเมืองที่เกิดขึ้น ทั้งยังกระตุ้นให้นักวิชาการทางทางรวมวิชาทั้งสองเข้าด้วยกัน ในสหรัฐอเมริกา ได้มีการพัฒนาทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองขึ้นมาอย่างมาก ไม่ใช่แค่การยอมรับอย่างกว้างขวางมากขึ้นในหมู่นักสังคมศาสตร์ ตัวอย่างเช่น ทฤษฎีจักรวรรดินิยมใหม่ (neoimperialism) ทฤษฎีการพึ่งพา (dependency) และทฤษฎีระบบโลก (world system) เป็นต้น หลายมหาวิทยาลัยในสหรัฐอเมริกาก็เริ่มเปิดสอนวิชาเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ หรือไม่ก็วิชาที่เกี่ยวข้อง (Hanson, 1978 : 671) ความเคลื่อนไหวเหล่านี้สะท้อนถึงการเดิบโอดของการศึกษาเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศในโลกตะวันตกเป็นอย่างดี

อย่างไรก็ตาม การศึกษาเกี่ยวกับเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศ ยังอยู่ในขั้นที่เพิ่งเริ่มต้นก่อตัวขึ้นมาเท่านั้น ทั้งนี้ด้วยเหตุที่ความสนใจในด้านนี้เพิ่มขึ้นในช่วงสิบกว่าปีที่ผ่านมา นั่นเอง เมื่อพิจารณาในแง่ของเนื้อหาวิชา จะเห็นได้ว่า การศึกษาในด้านนี้โดยทั่วไปมุ่งศึกษาถึงความสัมพันธ์ระหว่างกระบวนการทางเศรษฐกิจและการเมืองในระดับระหว่างประเทศ ดังนั้น สิ่งที่ศึกษา จึงครอบคลุมประเด็นดังๆ มากมาย เช่น การค้าระหว่างประเทศ การให้ความช่วยเหลือและการลงทุนระหว่างประเทศ การจัดระเบียบเศรษฐกิจโลก บทบาทขององค์การเศรษฐกิจระหว่างประเทศ และบรรษัทข้ามชาติ เป็นต้น ประเด็นเหล่านี้ส่วนหนึ่งเป็นสิ่งที่การศึกษาเศรษฐศาสตร์ระหว่างประเทศศึกษามาแต่เดิม ซึ่งผู้สนใจศึกษาเศรษฐกิจการเมืองระหว่างประเทศนำมารวบรวม และอธิบายเสียใหม่ โดยอาศัยกรอบทฤษฎีที่ต่างไปจากเดิม บางประเด็นก็เป็นเรื่องใหม่ที่เพิ่งจะมีการศึกษา กันและเป็นสิ่งที่นักวิชาการรุ่นเก่าไม่เคยสนใจมาก่อน

ทฤษฎีเศรษฐกิจการเมืองเกี่ยวกับรัฐ